

D.A. STURDZA – GÂNDURI ȘI FAPTE CARE AU CTITORIT ACADEMIA ROMÂNĂ - rememorări necesare

Luminița KÖVARI

Résumé: Dans les premières décennies de l'existence de l'Académie Roumaine, D.A. Stourdza a joué un rôle déterminant dans le processus de consolidation et d'organisation de cette institution. Il a été le secrétaire général de l'Académie pendant trente années, à partir de 1884 jusqu'à sa mort, en 1914. Homme d'État en même temps, il a été plusieurs fois premier ministre et chef des divers ministères, ayant ainsi la possibilité de soutenir le développement de l'Académie par l'intermédiaire des lois qu'il a proposées. Par les riches dons faits à la Bibliothèque de l'Académie, Stourdza a été le fondateur des collections de numismatique, d'estampes, de documents historiques et il a enrichi avec milliers de volumes les fonds de manuscrits et de livres rares. Il s'est imposé comme l'une des personnalités remarquables de la deuxième moitié du XIXe siècle par son travail acharné et discipliné, par son dévouement et son engagement pour le progrès national, par sa modestie et par l'hauteur de ses principes moraux.

Mots-clés: L'Académie Roumaine, la Bibliothèque de l'Académie Roumaine, D.A. Stourdza, patrimoine national, donation.

Membru al Academiei Române încă din 1871, D.A. Sturdza a rămas legat de destinul și devenirea instituției academice până la sfârșitul vieții sale, în 1914. A participat la construirea, organizarea și conducerea acestui „institut național”¹ ca vicepreședinte (1879-1882), președinte (1882-1884) și secretar general vreme de trei decenii, din 1884 până la moarte. Durată impresionantă, cu atât mai mult cu cât a fost în același timp „bărbat de stat”, unul dintre cei mai puternici și influenți din a doua jumătate a secolului al XIX-lea, membru fondator al Partidului Național Liberal și urmaș al lui Ion Brătianu la conducerea acestuia, deținător al tuturor portofoliilor ministeriale importante, inclusiv al celui de prim-ministru.

Întreaga sa activitate, politică sau academică, s-a desfășurat sub semnul datoriei de a construi un viitor, de a demonstra forța și vitalitatea națiunii române, ferm convins de potențialul acesteia. A fost mereu omul politic chemat să rezolve probleme grave și situații tensionate, precum cesiunea căilor ferate către statul român, în 1880, starea precară a învățământului pentru a cărei remediere a propus proiecte legislative în perioada 1885-1888,

¹ Statut atribuit prin legea din 29 martie 1879, care stabilește și denumirea de *Academia Română*, vezi D.A. Sturdza, *L'activité de l'Académie Roumaine de 1884 à 1905. Trois rapports*, Bucarest, Carol Göbl, 1905.

chestiunea națională din Transilvania, criza financiară din anii 1901-1902². Implicat la cel mai înalt nivel în viața politică, economică și socială a statului român, s-a dedicat cu egală energie dezvoltării și afirmării Academiei ca for tutelat al culturii românești.

În primele decenii de la fondare, Academia s-a confundat cu biblioteca ei, întrucât toate scopurile definite în actul de înființare și în statute – elaborarea ortografiei, gramaticii și dicționarului limbii române (Locotenența domnească, 1866), progresul literelor și științelor (ședința Academiei din 1867) – necesitau reunirea unui inestimabil patrimoniu (manuscrite, tipărituri, documente istorice, monede, diverse artefacte vechi), în așa fel încât să poată fi accesibil studiului și valorificării. Caracterul național al instituției se afirma de la început, atât prin definirea misiunii (cercetarea și normarea limbii române), cât și prin alegerea membrilor Academiei din toate provinciile românești, inclusiv din teritoriile aflate sub alte stăpâniri. Constituirea colecțiilor bibliotecii prin numeroase donații făcute de personalități și oameni simpli din toate spațiile locuite de români, precum și de instituții, prin decizii și achiziții ale statului (Muzeul Național de Antichități, Administrația Casei Bisericii, Casa Bisericii, mănăstiri și biserici), demonstrează acceptarea și înțelegerea, la nivelul conștiinței publice, a statutului pe care Academia (și implicit biblioteca ei) îl dobândise, acela de instituție de prim rang a culturii naționale, de depozitar legitim al tezaurului cultural național.

În lista numeroșilor donatori care au îmbogațit Academia și biblioteca, D.A. Sturdza ocupă un loc de excelență, fiind exemplul absolut de constanță, tenacitate și generozitate. Donațiile lui au început în 1874, cu 18 portrete de domnitori români, gravuri care împreună cu materialele oferite de Al. Odobescu în 1877 constituie nucleul de început al colecției Cabinetului de stampe. A dăruit alte 320 de gravuri și 25 de hărți în 1878, după ce în 1876 pusese bazele colecției numismatice, oferind 450 de monede și medalii românești. Aproape în fiecare an, până la sfârșitul vieții sale, D.A. Sturdza nu a pregetat să găsească, să cumpere și apoi să doneze Academiei piese de patrimoniu și resurse bibliografice moderne, care să susțină și să impulsioneze cercetarea.

Cifrele singure, prezentate în diverse rapoarte și în *Analele Academiei*, sistematizate în *Cartea Centenarului*, pe etape de dezvoltare, sunt și pentru momentul actual covârșitoare, părând imposibil de egalat. Numai pe o perioadă de cinci ani se înregistrează din partea lui Sturdza: în 1880, diplome și documente latine și slavone, 145 volume de cărți românești și străine, în 1881, 10 manuscrise din secolele XIV-XVII, 29 cărți românești vechi, în 1882, 104 volume cărți și periodice, în 1883, alte 132 publicații românești și străine, în 1884, încă 1023 de tipărituri și 56 de manuscrise, în 1885, 877 volume de carte și 117 manuscrise. Între 1886 și 1902, a sporit colecțiile Academiei cu 1250 de volume de cărți și periodice, 90 de manuscrise, 950 de documente istorice, 250 de stampe și fotografii, 25 de hărți, 1700 de monede și medalii, din care 1600 de monede românești donate într-o singură tranșă, în 1891.

Donația este pentru D.A. Sturdza un gest firesc, izvorât dintr-o profundă conștiință a datoriei față de țară, deviză care i-a condus existența. În 25 februarie 1885 îi scria lui I. Bianu, concis și fără formalități: „Stimatissime, dacă vrei să vii cu o trăsură, poți să iai de la mine din bibliotecă cincizeci și cinci de volume mss. pentru Academie și alte broșuri ...”³

Importanța pieselor oferite este dată nu numai de numărul lor, ci și de valoarea acestora, multe dintre ele fiind repere și pietre de temelie în istoria culturii române. Astfel, dintre sutele de manuscrise românești se remarcă: *Psaltirea Voronețeană* (ms. rom. 693),

² Vezi Mihaela Damean, *Personalitatea omului politic D.A. Sturdza*, Târgoviște, Cetatea de Scaun, 2013.

³ BAR, Fondul de corespondență I. Bianu, S 1 (3)/CMIX, c. inv. 60316; *Scrisori către Ioan Bianu*, București, Minerva, 1980, vol. V, p. 15.

adusă în 1893, unul dintre monumentele limbii române, *Codex Sturdzanus*, din secolele XVI-XVII, cel mai vechi miscelaneu de cărți populare (ms. rom. 447), intrat în colecție în 1880, manuscrisul autograf al *Psalterii* lui Dosoftei (ms. rom. 446), donat în 1877, un volum conținând *Viețile sfinților*, din secolul XVII (ms. rom. 339), manuscrisul oferit în 1898 conținând romanul *Varlaam și Ioasaf* (ms. rom. 588), din a doua jumătate a secolului al XVII-lea, în prima traducere românească aparținând lui Udriște Năsturel, un *Molitvenic slavo-român* din secolele XVI-XVII (ms. rom. 275), *Slujba Sf. Antim*, manuscris brâncovenesc din 1710 (ms. rom. 406), numeroase copii de cronici moldovenești (ms. rom. 62, 120, 123, 233, 236, 237, 239, 252, 266, 338, 340, 353, 400, 401, 440) și muntenești (ms. rom. 436, 439, 441).

Fondul de carte românească veche, cel mai bogat dintre colecțiile naționale, include și el câteva zeci de titluri provenite din donațiile devotatului secretar general al Academiei, valoroase prin raritatea și vechimea lor, prin importanța textelor conținute sau prin mărcile de proprietate pe care le păstrează: *Evanghelia cu învățătură* (CRV 29), tipărită de Coresi în 1580-81, unicul exemplar al *Învățăturilor preste an* (CRV 43), apărute la Câmpulung în 1642, două lucrări fundamentale ale Mitropolitul Dosoftei, *Viețile sfinților* (CRV 73), imprimată la Iași în 1673 și *Parimiile preste an* din 1683 (CRV 79), *Evanghelia* de București din 1682 (CRV 74), *Tomul împăcării*, 1692-94 (CRV 99), tipăritură grecească de Iași, volum care a aparținut inițial lui Cezar Bolliac, un exemplar al *Octoihului* (CRV 120) de Buzău de la 1700, cu sigiliul inelar și autograful spătarului Mihai Cantacuzino, un *Triod* (CRV 121), din același an și din același centru tipografic ale epocii brâncovenești, tipăritură cu autograful lui Șerban Cantacuzino, paharnic.

Colecția de documente istorice îi datorează și ea sute de piese dăruite începând din 1877 până în 1902. Printre cele mai consistente donații se situează cea din 1880, constând în documente din epoca lui Alexandru cel Bun până în secolul al XIX-lea⁴, Sturdza „punând astfel temelia colecțiunii diplomatice a Academiei Române”⁵. I-au urmat, în 1881, câteva documente referitoare la Revoluția de la 1821, actele originale ale Comitetului Unirii, scrisorile secrete adresate lui C. Vogoride, actele Comisiei interimare a Moldovei⁶, 9 documente de la Ieremia Movilă, Vasile Lupu, Mihai Racoviță și Grigore Ghica⁷; în 1884, alte 29 de documente din secolele XVII- XVIII, printre care un zăpis original al lui Grigore Ureche, din 1604⁸; în 1887, 54 de hrisoave⁹; în 1888, 32 de documente¹⁰; în 1889, 209 documente istorice muntenești¹¹; în 1891, 48 de documente¹² și două hrisoave de la Ștefan cel Mare¹³, în 1894, o colecție foarte bogată de 291 documente românești din perioada 1498-1858 și 28 de documente străine¹⁴, donație întrecută numeric de cea din 1898, când Sturdza a dăruit alte 381 de documente emise de cancelariile românești între 1495 și 1852¹⁵,

⁴ *Analele Academiei Române, Partea administrativă și desbaterile*, seria II, tom III, București, Carol Göbl, 1881, p. 1, 21.

⁵ Dimitrie A. Sturdza. *Serbare la împlinirea vârstei de 70 de ani. 25 februarie 1903*, București, Inst. de Arte Grafice “Carol Göbl”, 1903, p. 10.

⁶ *Analele Academiei, Partea administrativă și desbaterile*, seria II, tom III, București, Carol Göbl, 1882, p. 163.

⁷ *Idem*, seria II, tom IV, 1884, p. 7.

⁸ *Idem*, seria II, tom VI, 1885, p. 58.

⁹ *Idem*, seria II, tom IX, 1888, p. 90.

¹⁰ *Idem*, seria II, tom X, 1889, p. 89.

¹¹ *Idem*, seria II, tom XI, 1890, p. 54.

¹² *Idem*, seria II, tom XIII, 1892, p. 104.

¹³ *Idem*, seria II, tom XIV, 1893, p. 10, 36.

¹⁴ *Idem*, seria II, tom XVI, 1895, p. 188.

¹⁵ *Idem*, seria II, tom XX, 1899, p. 79.

iar în 1901, încă 281 de documente¹⁶. Importante cantitativ, aceste donații au îmbogățit fondurile Academiei cu câteva dintre cele mai vechi și mai prețioase documente ale istoriei naționale, hrisoave în slavonă, pe pergament cu peceți atârinate, incluse în fondul de peceți, așa fiind documentele de la Alexandru cel Bun, din 1409 și 1429 (P 1 și 2), de la Ștefan cel Mare din 1459 (P 172), 1493 (P 173) ori 1499 (P 143), de la Petru Rareș, din 1531 (P 98) și 1546 (P 174), de la Iliăș Rareș, emis în 1551 (P 175), de la Bogdan Lăpușeanu, 1569 (P 96).

Aceste cifre sunt cu atât mai semnificative cu cât ele sunt analizate în comparație cu valorile totale ale creșterii colecțiilor în ultimele decenii ale secolului al XIX-lea și la începutul secolului al XX-lea, la rândul lor cu totul surprinzătoare prin raportare la cotele actuale ale sporirii fondurilor, îndeosebi prin cumpăratură și achiziție.

Astfel, între 1884 și 1905, în decurs de 20 de ani, din donații și schimb au fost obținute 103979 de cărți și broșuri, 737 de periodice, 3478 de manuscrise, 29327 de documente, 48 de peceți, 2121 stampe, 372 de portrete, 244 hărți, 229 atlase, 2000 de monede și medalii. Prin cumpăratură, în aceeași perioadă, colecțiile au sporit cu 8040 de cărți, 661 de volume de periodice, 727 de manuscrise, 15026 de documente, 3 peceți, 403 stampe, 209 portrete, 286 de hărți, 52 de atlase și 2000 de monede și medalii¹⁷. Din acestea, au fost donate de Sturdza între 1884 și 1902, 3150 de cărți și periodice (peste 3%), 263 de manuscrise (8% din totalul donațiilor), 950 de documente istorice (3,5% din totalul donațiilor), 9 peceți (peste 18% din totalul donațiilor), 1700 de monede (85%), 250 de stampe și fotografii (12%), 25 de hărți (11%). Raportarea la o perioadă mai scurtă evidențiază cu și mai mare claritate volumul deosebit al donațiilor lui D.A. Sturdza. Între 1905 și 1906, pe durata unui an, creșterea prin donații și schimb este de 1151 cărți, 265 de numere de periodice românești, 623 străine, 357 atlase și hărți, 113 stampe, 66 volume manuscrise, 1052 documente, 6 medalii și 6 peceți. Prin cumpăratură, intră în fonduri 587 de cărți, 31 de numere de periodice autohtone și 1275 străine, 12 atlase și hărți, 24 de stampe, 98 de manuscrise, 234 de documente, 45 de fotografii și 2 peceți. Așa cum s-a menționat anterior, Sturdza dona într-un singur an sute de manuscrise, documente și stampe sau mii de tipărituri, monede și medalii.

Cotele de creștere a colecțiilor în etapa actuală apar cu totul modeste, având în vedere că distanța în timp depășește un secol. Rapoartele anuale indică în privința donațiilor un plus de 16891 unități în 2009, 12132 unități în 2010, 15429 unități în 2011, 8507 unități în 2012, 16440 unități în 2013, 12110 unități în 2014, 16081 în 2015, valorile fiind totale, incluzând toate tipurile de fonduri. Prin cumpăratură au fost obținute 34 unități în 2009, 28 în 2010, 35 în 2011, 214 în 2012 și 196 în 2013. Achizițiile din sector particular au înregistrat în perioada 2009-2012 următoarele sporuri anuale: 171, 47, 32, 9. În 2015 au putut fi achiziționate din sector particular 667 unități cu ajutorul a 15000 de lei donați de Fundația Elias, dar în 2013, 2014 și 2015 nu s-a efectuat nicio cumpăratură, întrucât „nu au fost alocate fonduri”¹⁸. Faptul este fără precedent și nici măcar impasul financiar și economic global resimțit puternic și în societatea românească nu constituie o motivație acceptabilă.

Și în primele etape ale existenței Academiei și Bibliotecii sumele pentru achiziții au fost destul de modeste. Între 1879 și 1884 bugetul destinat îmbogățirii colecțiilor a oscilat între 2000 - 3000 de lei și abia din 1885-1886 acesta a crescut la 5000 de lei, sumele fiind

¹⁶ *Idem*, seria II, tom XXIII, 1901, p. 122, 131 și tom. XXIV, 1902, p. 17, 19.

¹⁷ D.A. Stourdza, *L'activité de l'Académie Roumaine de 1884 à 1905. Trois rapports*, București, Inst. de Arte Grafice Carol Göbl, 1905, p. 28.

¹⁸ V. site-ul Bibliotecii Academiei Române (www.biblicad.ro), secțiunea *Rapoarte anuale de activitate*.

folosite atât pentru achiziții, cât și pentru realizarea legăturilor¹⁹. În ședința din 23 februarie 1901, Sturdza însuși atrăgea atenția asupra insuficienței acestor resurse financiare destinate achizițiilor:

„... bugetul Academiei este foarte restrâns; de aceea niciodată nu s-a putut acorda pentru cumpărarea de cărți necesare bibliotecii sale mai mult de 3000 lei pe an.

Această sumă nu este suficientă nici pentru procurarea cărților care privesc direct țeara, și <nici> pentru continuarea unor publicațiuni științifice, cari se procură de mai mulți ani”²⁰.

Deși mici, aceste sume au fost prevăzute anual, fără întrerupere, în bugetele Academiei și nici măcar perioadele dificile, marcate de convulsii sociale și politice, de cele două confruntări militare mondiale, nu au determinat suprimarea cheltuielilor pentru achiziția de noi materiale destinate creșterii colecțiilor bibliotecii sau încetarea tuturor celorlalte activități ale Academiei (a fost întreruptă, e drept, tipărirea publicațiilor Academiei în timpul primului război mondial).

Între 1900 și 1901, anul începerii unei serioase crize financiare ce avea să fie rezolvată de D.A. Sturdza, Academia a primit de la stat subvenția anuală de 20000 de lei, iar biblioteca, deși nu avusese un buget alocat, a cheltuit totuși 2564 de lei. La 11 aprilie 1902 statul a stabilit prin lege o subvenție anuală de 25000 de lei, destinată special Bibliotecii și a acordat în continuare și Academiei subvenția proprie, care se alătura celorlalte fonduri pe care le avea la dispoziție prin legate. În acest prim an al alocării subvenției către bibliotecă, au fost folosite numai pentru cumpărarea și legarea cărților 14492 de lei²¹. Suma a fost alocată și în anul următor, când statul încă nu depășise întru totul problemele financiare. Chiar și în anii primului război mondial, guvernul a menținut cele două subvenții (pentru Academie și Bibliotecă) și în 1914 și 1915 (ani de neutralitate pentru România) au fost cheltuite, numai din subvenția pentru Bibliotecă, 12500 de lei anual pentru achiziționarea și legarea cărților²². Alocarea subvențiilor a continuat însă și după intrarea țării în război, așa cum o arată rapoartele bugetare pentru 1916²³, 1917 și 1918. În 1916 sumele au rămas neschimbate, în timp ce în ultimii doi ani scăderile au fost drastice, dar creșterea colecțiilor nu a stagnat. Astfel în 1917 s-au cumpărat cărți în valoare de 800 de lei, iar cheltuielile pentru legături s-au ridicat la 1000 de lei. Au fost primite prin dar și schimb 96 de volume de carte și s-au cumpărat 71 de cărți, 49 de numere de periodice românești, 1 manuscris și 55 de documente²⁴.

Creșterea neîntreruptă a colecțiilor, indiferent de eforturi și împrejurări, a fost un obiectiv fundamental urmărit încă din primii ani de ctitorii forului academic, vizionari convingși de importanța și necesitatea constituirii unui tezaur cultural național și universal, prin care să fie recuperat și valorificat trecutul, prin care să se realizeze accesul la valorile culturale ale lumii și să se stimuleze cercetarea științifică modernă.

D.A. Sturdza a avut în vedere în permanență sporirea acestei comori, fiind interesat și bucuros pentru fiecare nouă achiziție și donație, oricât de mică, urmărind neîncetat

¹⁹ *Cartea Centenarului*, București, Editura Academiei Române, 1967, p. 65.

²⁰ *Analele Academiei Române. Partea administrativă și debaterile*, seria II, tomul XXII. 1900-1901, București, Inst. de Arte Grafice Carol Göbl, 1901, p. 77.

²¹ *Idem*, seria II, tom. XXIV. 1901-1902, București, Carol Göbl, 1902, p. 282-285, 286-289.

²² *Idem*, seria II, tomul XXXVII. 1914-1915, București, Librăriile Socec, C. Sfetea, Pavel Suru, 1915, p. 378, 383.

²³ *Idem*, seria II, tomul XXXVIII, 1915-1916, București, Librăriile Socec, C. Sfetea, Pavel Suru, 1919, p. 343, 373.

²⁴ *Idem*, seria II, tomul XXXIX, 1916-1919, București, Librăriile Cartea Românească și Pavel Suru, 1921, p. 77, 274.

catalogoagele, licitațiile, semnalarea materialelor valoroase, pe care reușea să le obțină fie cu fonduri ale statului, fie cu fonduri proprii.

În 1881, considera că achiziționarea a numai trei piese numismatice merita să fie anunțată lui Bianu, date fiind raritatea și valoarea lor: „Și monete am mai cumpărat, și am sporit seria cea rară a lui Iliăș Vodă cu două bucăți de argint și una de aramă. [...] Șaraga de la Iași însă a dăruit Academiei o colecțiune frumoasă de toate timbrele românești”²⁵. În 1885, frații Șaraga răspundeau unei rugăminți a lui Sturdza, comunicându-i că „posedăm colecțiunea completă de timbre românești din care ne lipsește numai 5 bucăți emisiunea I^a care nu se mai pot găsi. Această colecțiune vă putem oferi cu prețul de 70 frs”²⁶. Pentru „monedele moldave” estimau că prețul este de 12 franci pentru fiecare monedă, „fără excepțiune afară numai de monezile lui Petru Mușat și a lui Ștefan Răsvan”, iar pentru călătoriile în Bucovina la fiecare patru - cinci zile, în vederea descoperirii altor piese interesante, anticarii solicitau procurarea „unui bilet gratis classa III^a permanent Jassy – Suceava”. După aproape douăzeci de ani, în 1903, într-o scrisoare care pare a fi continuarea imediată a celei anterioare, Sturdza îi vorbea din Karlsbad prietenului său cu înfrigurarea colecționarului avizat care descoperise niște piese rarissime:

„Monetele românești sânt în mâna lui Șaraga, la Iași, și trebuie să punem mâna pe dânsule. Jumătatea de taler a lui Despot, unicum până acum, trebuie însă examinat din partea falșului ... Între dânsule sânt bani de la Petru Mușat, și aceștia trebuie strânși oricum să fie”²⁷.

În 1883 apela și la Titu Maiorescu, cerându-i ajutor pentru dl Schragger din Iași: „Aș dori să puteți să-l ajutați, căci merită o încurajare pentru silința ce pune a culege documente și monete românești și a îmbogăți astfel colecțiunile noastre”²⁸.

Cu aceeași însuflețire, C. Argetoianu, trimis în 1908 la Viena să achiziționeze prin licitație un manuscris de la casa Gilhofer, îi scria lui Bianu, răspunzând scrisorii lui și a lui Sturdza, prim-ministru la acea vreme:

„Am primit și scrisoarea dv. din 7 mai, și aceea a d-lui prim-ministru și suma de 2000 de lei. Poimâini, joi dimineață, voi fi în Viena, iar Vineri la Gilhofer – și fiți sigur că manuscriptul nu ne va scăpa.

Primisem și eu catalogul și eram decis – dacă Academia nu se mișcă – să cumpăr prețiosul manuscript pentru seama mea. Natural că față de Academie mă retrag”²⁹.

După achiziționare, Argetoianu aprecia cu încântare: „Manuscrisul, după cum veți vedea, este unul din cele mai frumoase codice ce există din acea epocă”³⁰.

În 11 iunie 1907, Sturdza a ținut să semnaleze cu satisfacție chiar și un singur desen al lui Raffet, reprezentând biserica Trei Ierarhi din Iași, lucrare pe care o primise la Paris

²⁵ BAR, Fondul de corespondență I. Bianu, S 1 (1)/CMIX, c. inv. 60314; *Scrisori către Ioan Bianu*, vol. V, p. 12.

²⁶ Idem, Fondul de corespondență D.A. Sturdza, S 12 (1)/CMI, c. inv. 128560.

²⁷ Idem, Fondul de corespondență I. Bianu, S 1 (125)/CMIX, c. inv. 60438; *Scrisori către Ioan Bianu*, vol. V, p. 83.

²⁸ Idem, Fondul de corespondență Titu Maiorescu, S 16 (3)/XVIII, c. inv. 4752

²⁹ Idem, Fondul de corespondență I. Bianu, S 33 (1)/CDXCI, c. inv. 54608; *Scrisori către Ioan Bianu*, București, Minerva, 1974, vol. I, p. 42.

³⁰ Ibidem, S 33 (6)/CDXCI, c. inv. 54613; *Scrisori către Ioan Bianu*, vol. I, p. 43.

însoțită și de o scrisoare a donatorului: „Am căpătat de la Paris pentru Academie un foarte frumos dar – un desen a Trisfetitelor de Raffet, minunat, cu o scrisoare de la donator”³¹.

A contribuit la sporirea colecțiilor și prin deciziile pe care le-a luat la conducerea diverselor ministere, inclusiv ca șef al guvernului. Astfel în 1885, Ministerul Cultelor și Instrucțiunii publice, condus de D.A. Sturdza, a cumpărat și a donat valoroasa bibliotecă a lui Dimitrie Sturza-Scheianul, după ce Academia renunțase la achiziționarea ei din lipsă de fonduri. Colecțiile bibliotecii sporeau substanțial cu 7431 de cărți (multe dintre ele tipărituri vechi românești), 142 manuscrise și zeci de documente istorice. În 1902, când era prim-ministru, guvernul a achiziționat pentru a dona Academiei biblioteca rămasă de la Episcopul Ghenadie Enăceanu, care includea 2008 volume de cărți, 151 de manuscrise, 1384 documente istorice. În anul următor, printr-un decret al guvernului, inițiat tot de D.A. Sturdza, are loc transferul către Academie al importantei colecții a Muzeului Național de Antichități, donația numărând 788 volume manuscrise și 166 de tipărituri, printre care și exemplare unice.

Contribuția la consolidarea patrimoniului și prestigiului Academiei constă însă nu numai în donațiile permanente și consistente, ci și într-o laborioasă activitate științifică desfășurată în mai multe domenii. Sunt binecunoscute numeroasele lui studii de numismatică³² prin care se afirmă ca unul dintre pionierii acestei discipline la noi. Deși corectate ori infirmate de cercetările ulterioare³³, lucrările sale au meritul primelor încercări de identificare și descriere științifică a pieselor numismatice, după modelul cataloagelor și textelor științifice străine.

Sturdza a lucrat asiduu la editarea documentelor externe adunate de Eudoxiu Hurmuzaki, care îi fuseseră încredințate lui de Constantin Hurmuzaki și care au fost incluse în volumele IV-VI ale Suplimentului I din seria *Documente privitoare la Istoria Românilor*. A colaborat, de asemenea, la ediția de *Acte și documente relative la istoria renascerei României*, volumele I-V, apărute între 1888-1909. Această muncă desfășurată neobosit de-a lungul multor ani este reflectată și în scrisorile trimise prietenului, secretarului său particular și conservatorului bibliotecii Academiei, Ioan Bianu, căruia îi cerea, chiar și în perioada vacanțelor, să-i trimită colile tipărite pentru corectură sau pe care îl anunța, cu regularitate, de înapoierea materialului verificat. Îi scria din Sorrento, în 8 iulie 1889: „... îți anunț că am primit și am trimis regulat toate coalele ce mi s-a trimis până acum. Chiar astăzi speduesc coalele 17-20, ad[ică] 4 coale. În coala a 2-a nu era nicio notiție de la S. Până acum merge bine, cu toate că din cauza căldurilor e ceva neglijență: dar le revăd. Niciodată nu au șezut coalele la mine mai mult de 24 oare ...”³⁴; din Kreuznach, la 18/30 septembrie 1890: „Am primit astăzi trei coli *Documente*. Colile luate cu mine ți le-am trimis de câteva zile. Sper că le vei fi primit și te rog să mi-o anunți prin câteva linii”³⁵; ori din Galați, în 8 mai 1892: [Actul] „Îl trimit înapoi dimpreună cu celălalt pachet și corecturile câte am avut de la Göbl. Tabela materiilor cerută de Göbl pentru partea a IV-a am trimis-o ieri seară prin Boerescu ...”³⁶

³¹Ibidem, S 1 (264)/CMIX, c. inv. 60577; *Scrisori către Ioan Bianu*, vol. V, p. 130.

³²*Numismatică română*, București, 1878; *Memoriu asupra numismaticei românesci*, București, 1878, *Bibliografia numismaticei române*, București, 1879.

³³V. Ernest Oberländer-Târnoveanu, *Emisiunile monetare bătute pe teritoriile Moldovei în vremea lui Ștefan cel Mare (1457-1504) – o analiză critică*, în „Cercetări numismatice”, București, IX-XI, 2003-2005, p. 293-399.

³⁴BAR, Fondul de corespondență I. Bianu, S1 (20)/CMIX, c. inv. 60333; *Scrisori către Ioan Bianu*, vol. V, p. 22.

³⁵Ibidem, S1 (30)/CMIX, c. inv. 60343; *Scrisori către Ioan Bianu*, vol. V, p. 27.

³⁶Ibidem, S1 (41)/CMIX, c. inv. 60354; *Scrisori către Ioan Bianu*, vol. V, p. 41.

În dorința completării corpusului de documente indispensabile cunoașterii și cercetării istoriei naționale a încurajat formarea tinerilor cercetători și stagiile de documentare și studiu pentru aceștia, acordând fără ezitare burse și diverse ajutoare financiare, făcând demersuri pentru facilitarea accesului la marile colecții europene, publice sau private, folosindu-se de relațiile și prestigiul său.

Bucurându-se de cercetările pe care Bianu le făcea în bibliotecile din Italia, Sturdza îi împărtășea acestuia, în 22 decembrie 1881, gândurile și așteptările sale, anticipând intensa activitate pentru care se pregătea în acea epocă:

„Îmi pare f. bine că știu prin d-ta însuși că-ți merge bine în Milano și că te-ai dat cu inimă și cu suflet studiilor și investigațiilor istorice. Cred că intrând în renumita Ambroziana ți-a crescut inima și că simți o bucurie sufletească nemărginită putând lucra în ea. A lucra într-un institut mare de știință era în tinerețta mea și mai târziu încă dorința mea cea mai vie!

Să nu te îndoiești că voi căuta să fac tot pentru a te pune în puțință de a face culegere de documente (còpii) privitoare la țara noastră. Și ușor s-ar face asemenea lucruri, dacă nu s-ar zvârli mulți bani pe fereastră spre lauda păunilor. Dar bun e Dumnezeu! Voi putea doar interesa pe vreun ministru. Numai atunci ți-ai găsit beleaua cu mine – cum se zice –, căci voi fi foarte exigent și am să te muncesc mult”³⁷.

Aceeași susținere i-a acordat-o lui Bianu și în 1885, pentru călătoria în Galiția, la Lemberg și Cracovia, în vederea găsirii și studierii documentelor pe care mitropolitul Dosoftei le luase cu el în exil:

„Am pregătit toate câte mi le-ai cerut, ba chiar traducerea rusească a scrisorii mele către Radziwill. Întreprinderea d-tale e însemnată, căci te duci în Rusia, unde greutatea de călătorie pentru un om fără cunoștința limbei sunt mari. [...] Să nu ai alta decât țelul – cele 700000 documente. [...] Cercetările să nu le întinzi decât asupra două epoce – cea mai veche a începutului Principatelor, și Dositeiu ...”³⁸

Tânărul Ioan Bogdan, reputatul slavist și membru al Academiei de mai târziu, a recunoscut și el sprijinul puternic de care s-a bucurat din partea lui D.A. Sturdza în efectuarea călătoriilor sale de studiu în Italia și Austria. În martie 1887, i se destăinuia lui Bianu:

„Am toată încrederea că dl Sturdza, care se interesează de mine și care mi-a făcut până acuma mult bine, îmi va îndeplini această singură dorință ce o am. Pentru dl Sturdza am o adevărată afecțiune: mi se pare că a făcut prea mult pentru mine, fără ca eu să-i fi făcut niciun serviciu. Îi voi recompensa această părintească protecțiune prin o recunoștință sinceră și printr-un devotament ce-i voi păstra totdeauna. Zică unii ce-or zice de dânsul; mie mi se pare un om demn de stimă și iubire nu numai pentru meritele ce le are ca bărbat de stat, ci și pentru iubirea sa de învățătură, pentru cunoștințele sale întinse și mai pe sus de toate pentru stăruința cu care urmărește înălțarea studiilor noastre superioare și secundare”³⁹.

Câteva luni mai târziu, în același an, îi trimitea vești din Viena, unde plecase cu o bursă acordată de Sturdza, căruia îi ceruse fonduri și pentru cărțile necesare studiului:

³⁷ Ibidem, S1 (1)/CMIX, c. inv. 60314; *Scrisori către Ioan Bianu*, vol. V, p. 11.

³⁸ Ibidem, S1 (4)/CMIX, c. inv. 60317; *Scrisori către Ioan Bianu*, vol. V, p. 15.

³⁹ Ibidem, S 22 (7)/CDXCIV, c. inv. 55251; *Scrisori către Ioan Bianu*, vol. I, p. 123.

„Dl. Sturdza a înțeles aceasta și de aceea mi-a făcut una din cele mai mari burse, de aceea nu s-a arătat de fel contrar când i-am vorbit de ajutorul ce am de gând să-l cer, ci mi-a zis: consultă-te cu Jagić și trimite apoi o petiție la minister cu lista de cărțile ce-ți vor trebui”⁴⁰.

Surprind la D.A. Sturdza disponibilitatea și entuziasmul constant cu care s-a implicat în aproape toate activitățile și direcțiile de acțiune ale Academiei, fie ele științifice sau organizatorice. A făcut parte din Comisia Dicționarului limbii române, „grea chemare și grea răspundere”, după cum recunoștea în iunie 1897⁴¹. A fost un neobosit membru al ei până în ultimii ani ai vieții, când găsea încă resurse și timp pentru și mai mari strădanii și implicare și accepta cu bucurie menținerea sa în componența comisiei:

„Mi-a părut bine că fac parte și mai departe din Comisiunea Dicționarului; mă voi sili mai mult decât în trecut a stării ca reviziunea să nu întârzie, având acum timp îndestulător la dispozițiunea mea. Te rog să-mi trimiți cele patru fascicule tipărite și colile viitoare cum sosesc în reviziunea membrilor Comisiunii”⁴².

În 1911 îi cerea lui Bianu, chiar în ziua de Sf. Nicolae, să-i trimită material nou pentru corectură: „Te rog trimite-mi mâni coala Dicționarului care va veni vineri în cercetare, ca să-mi pregătesc observațiile mele”⁴³.

S-a ocupat cu egal interes de problemele administrative ale Academiei, de găsirea și amenajarea unui local corespunzător pentru depozitarea și studierea unor materiale atât de prețioase. În vârtejul vremurilor și al problemelor politice, economice, sociale ale țării, a căror rezolvare era vitală pentru stabilitatea și progresul națiunii, a găsit întotdeauna energia și timpul pentru a soluționa până și elementele de detaliu, aparent lipsite de importanță, prin care însă se puteau oferi condiții moderne, adecvate statutului celei mai prestigioase instituții științifice naționale și standardelor epocii. În iulie 1890, după cumpărarea și amenajarea casei Cezianu, noul sediu al Academiei și bibliotecii, îl anunța pe Bianu, răspunzând solicitării sale anterioare:

„În fine, ieri s-a terminat afacerea linoleului și am subscris proba cea cu colorarea mai deschisă în urma aprobării autorităților competente [...] Mutatul pășește înainte cu regulă și spre bucuria noastră, căci se dovedește din ce în ce mai mult că avem loc destul nu numai pentru prezent, dar și pentru viitor. Sala de ședinți e foarte frumoasă și s-a pus la cale și cestiunea gazului. Astfel stăm bine și sperăm că săptămâna viitoare chiar monetele vor fi mutate și localul de până acum predat Universității”⁴⁴.

Ajuns la aproape 80 de ani, cu doi ani înainte de moarte, era satisfăcut de votarea în Senat, în 1912, a Legii pentru Biblioteca Academiei, succes obținut și prin stăruința sa. Reafirma totodată ideea strânsei legături între destinul Academiei și cel al bibliotecii, nucleul în jurul căruia s-a dezvoltat instituția academică:

„Mulțumesc pentru știința ce mi-ai dat ieri seară, că Legea pentru Biblioteca Academiei s-a votat ieri în Senat. Acum rămâne numai, pentru ca să devie Lege

⁴⁰ Ibidem, S 22 (21)/CDXCIV, c. inv. 55265; *Scrisori către Ioan Bianu*, vol. I, p. 137.

⁴¹ Ibidem, S1 (441)/CMIX, c. inv. 60754; *Scrisori către Ioan Bianu*, vol. V, p. 59.

⁴² Ibidem, S1 (314)/CMIX, c. inv. 60627; *Scrisori către Ioan Bianu*, vol. V, p. 147.

⁴³ Ibidem, S1 (346)/CMIX, c. inv. 60659; *Scrisori către Ioan Bianu*, vol. V, p. 166.

⁴⁴ Ibidem, S1 (25)/CMIX, c. inv. 60338; *Scrisori către Ioan Bianu*, vol. V, p. 25.

Constituțională, să fie și promulgată. Atunci stăruința noastră va fi făcut primul și marele pas înainte spre realizarea unei dorinți de care depinde existența Academiei noastre⁴⁵.

Ca secretar general al Academiei, a fost acela care a alcătuit cu rigurozitate rapoartele de activitate, fiind recunoscut pentru acribie, stilul ordonat și bine organizat, pasiunea pentru cifre și statistică, ca argumente imbatabile și convingătoare. A considerat necesară și traducerea lor în alte limbi⁴⁶, pentru a putea prezenta în afara țării o imagine exactă a culturii și realității românești, considerând că „... a pune pe oameni pe calea unei judecări drepte asupra noastră și a națiunii noastre este de o mare și neapărată necesitate, mai ales când această judecată intră în publicul cel mare”⁴⁷.

În același scop, a trimis unor intelectuali și unor instituții europene lucrările proprii sau pe cele la care a colaborat. Chiar și după moartea lui D.A. Sturdza, lucrarea sa, în varianta franceză, *Le Danube* s-a dovedit de mare ajutor la sfârșitul primului război mondial, în momentul negocierilor asupra chestiunii Dunării, la care participa, din partea României, Grigore Antipa. Acesta îi cerea lui Bianu, în mare grabă, câteva exemplare: „Avem nevoie mare pentru apărarea Dunărei de vreo 3 exemplare din cartea bătrânului Sturdza, *Le Danube* și te rog trimite-mi-le la minister”⁴⁸, pentru a reitera cererea peste câteva luni, de această dată în dorința de a oferi broșura delegaților Germaniei („e nevoie de sprijinul bătrânului Sturdza”). În 1883, scriindu-i lui I. C. Brătianu, Sturdza a accentuat importanța dobândirii unui statut favorabil pentru România ca țară riverană, pentru care navigația și transportul pe Dunăre, administrarea porturilor aveau la nivel economic și politic un impact major:

„Cestiunea Dunărei e mare – pentru că printr-însa avem să rădicăm la un fapt recunoscut de Europa – independința noastră. Când vom isbuti ca Europa să recunoască că trebuie și statele de a doua mână respectate când ele arată o vitalitate necontestabilă și când au dreptul în partea lor, [...] – când vom isbuti ca să scoatem drepturile noastre pe Dunăre victorioase din lupta ce s-a încins – România va ocupa o pozițiune mai tare, mai rădicată în Europa și aceasta va contribui a-i asigura încă mai mult viitorul, căci a luptat pentru o idee generoasă în constituirea politică a Europei”⁴⁹.

Acestea sunt ideile pe care le-a exprimat permanent, în orice împrejurare, construindu-și un adevărat crez al existenței sale: patria, viitorul, datoria, munca mai presus de orice. Într-o scrisoare către Bianu, în octombrie 1895, se autodefinia, cu o formulă care îi exprimă cel mai potrivit personalitatea, ca fiind „muncitorul în via datoriei către stat și națiune”⁵⁰. În 1903, i se destăinuia aceluiași prieten și colaborator nedespărțit, preocupat înainte de toate de soarta patriei și de viitorul ei:

„Dumnezeu atotputernicul a binecuvântat munca conștiințioasă și inimoasă depusă de cetățeni pentru a scăpa patria de grea primejdie economică, morală și politică. Nu am intrat încă în zile senine și mai avem mult de lucrat pentru a asigura viitorul: dar pășind

⁴⁵ Ibidem, S1 (351)/CMIX, c. inv. 60664 ; *Scrisori către Ioan Bianu*, vol. V, p. 167-168.

⁴⁶ Vezi D.A. Sturdza, *L'activité de l'Académie Roumaine de 1884 à 1905. Trois rapports*, București, Carol Göbl, 1905.

⁴⁷ BAR, Fondul de corespondență I. Bianu, S1 (48)/CMIX, c. inv. 60360; *Scrisori către Ioan Bianu*, vol. V, p. 40.

⁴⁸ Ibidem, S 23 (4-5)/CDXCI, c. inv. 54570; *Scrisori către Ioan Bianu*, vol. I, p. 17-18.

⁴⁹ Idem, Fondul de corespondență D.A. Sturdza, S 5/CMX₂, c. inv. 174143.

⁵⁰ BAR, Fondul de corespondență I. Bianu, S1 (64)/CMIX, c. inv. 60377; *Scrisori către Ioan Bianu*, vol. V, p. 55.

înainte cu steagul nostru, pe care stă scris – Judecata dreaptă să biruiască și Devotament Patriei și regelui – vom ajunge la țel”⁵¹.

Sunt formulări și idei pe care le păstrează obsedant în textele sale, căci în 1904, la început de an, afirma din nou: „... nu trebuie să uităm menirea noastră – a muncii – nu numai pentru prezent, ci a asigura rostul viitorului”⁵². Expresiile sale favorite, adevărate aforisme, au rămas în memoria celor care l-au cunoscut, mult după dispariția sa. Gr. Antipa reia una dintre ele în 1930, scriindu-i acum lui Bianu din Berlin: „... vorba neuitatului nostru Sturdza – „judecata dreaptă va birui”⁵³.

Răzbate din toate aceste mărturisiri figura unui om sever, aspru, de mare seriozitate și disciplină, profund devotat țării și intereselor ei, un împătimit de muncă, cu un exacerbat simț al datoriei față de națiune, gândind mereu la prezentul, dar mai ales la viitorul ei.

Aceste trăsături fuseseră formate prin educația primită în familie, așa cum dezvăluia la aniversarea a 70 de ani, în discursul adresat liberalilor: „Am mai fost ajutat încă de povăța care am avut-o din copilărie de la părinții mei, de la mama mea, de la tatăl meu. Povăța aceea care constă în cuvântul: datorie, datorie și iar datorie”⁵⁴. Cu aceeași ocazie, trasa profilul moral al omului politic implicat în conducerea țării și propunea o definiție a statului ca fiind întreaga societate, națiunea în ansamblul ei, în cadrul căreia fiecare membru este responsabil de mersul și devenirea comunității:

„... bărbatul de stat trebuie să fie impersonal și să înlăture de la sine toate legăturile impulsive de glorie sau de mărire. El trebuie să fie dominat de o singură idee, ideea de Stat, ideea că Statul e cea mai înaltă organizare omenească [...] În realitate, noi, membrii unei societăți dintr-această țară, noi, toată suflarea unui popor, noi constituim tocmai Statul; și afară de noi, Stat nu ar putea exista”⁵⁵.

Chiar și în urările de An Nou pe care le adresează cunoscuților și colaboratorilor săi, tonul este sobru și ceremonios, iar mesajul se organizează în jurul aceluiași teme: soarta țării, datoria față de ea, efortul permanent pentru consolidarea și progresul națiunii. La 1 ianuarie 1902 le transmitea lui Titu Maiorescu și Dimitrie Onciul același mesaj pentru începutul de an:

„Patria noastră trece printr-o crasă morală și materială. Nu trebuie să ne preocupe numai dănuirea la guvern a partidului național-liberal, ci mai ales viitorul și trăinicia a însuși statului român. Mai mult decât orișicând trebuie să ne stăpânim pornirilor personale și să fim conștienți că dinaintea Patriei cu toții avem mari datorii de îndeplinit, căci numai prin Patrie putem ființa în lume. [...] să lucrăm cu toții cu curățenie de inimă și de suflet și cu devotament întreg pentru Patrie și Rege”⁵⁶.

Pe fundalul acestor concepții, născute din ideea că modestia, abandonarea intereselor și priorităților proprii, munca neîntreruptă slujesc datoriei supreme de înălțare a patriei, pot fi înțelese criticile sale dure la adresa clasei politice și a guvernanților, atunci

⁵¹ Ibidem, S1 (117)/CMIX, c. inv. 60430; *Scrisori către Ioan Bianu*, vol. V, p. 80.

⁵² Ibidem, S1 (136)/CMIX, c. inv. 60449 ; *Scrisori către Ioan Bianu*, vol. V, p. 88.

⁵³ Ibidem, S23 (18)/CDXCI, c. inv. 54584 ; *Scrisori către Ioan Bianu*, vol. I, p. 29.

⁵⁴ *Dimitrie A. Sturdza. Serbare la împlinirea vârstei de 70 de ani. 25 februarie 1903*, București, Inst. de Arte Grafice “Carol Göbl”, 1903, p. 122.

⁵⁵ *Ibidem*, p. 123.

⁵⁶ BAR, Fondul de corespondență Titu Maiorescu, S 16 (6)/XVIII, c. inv. 4755; v. și Fondul D. Onciul, S 36(2)/XXII, c. inv. 5550.

când aceștia nu se ridică la nivelul misiunii lor sacre. Numai un demnitar ca el, care ducea o viață simplă și modestă, care dormea pe un pat de fier și refuza privilegiile poziției sale, precum trăsura oficială sau vagonul ministerial, putea să constate acuzator și tăios:

„Sălbăticia guvernamentală merge la noi crescând și este o dovadă vie că trufele și șampania, însoțite de joc de cărți și altele de asemenea, nu sânt destinate a cultiva, ci a sălbătici pe om, a-i scoate din inima lui conștiința și a-i zdrobi mintea. Pentru mine însă, care observ toate câte să petrec din punctul de vedere al bărbatului de stat, aceste sălbăticii nu sunt inconștiente. Ele au de țel a deprinde pe oameni fără căpătâi la ideea că îndrăzneala și obrăznicia se pot întrebuița în viață fără primejdie, de îndată ce sânt organizate. Și guvernul organizează sălbăticia, pentru că-și închipuiește că astfel va putea domina orice situațiune. Aceasta este faza prin care trecem”⁵⁷.

Strictețea principiilor, patima cu care riposta uneori, acțiunea autoritară și hotărâtă, chiar dacă generate de aceste scopuri nobile, au atras de multe ori asupra lui D.A. Sturdza puternice sentimente de antipatie și de dezaprobare din partea unora dintre contemporani. Al. Odobescu, A. D. Xenopol, Titu Maiorescu, I. L. Caragiale, Nicolae Iorga sunt numai câțiva dintre cei care au contestat ori au criticat deciziile și acțiunile sale. Chiar și aceștia i-au recunoscut însă meritele și i-au admirat puterea de muncă, cunoștințele și erudiția, tenacitatea, dăruirea, așa cum o făcea de exemplu Odobescu, în 1888, când, considerându-se nedreptățit de acuzele secretarului general al Academiei, avea puterea să admită cu noblețe: [o minte] „care, altfel, este, negreșit, și ageră și deșteaptă, și muncitoare și destul de bogat înzestrată cu sciințe felurite!”⁵⁸

Mulți au fost însă cei care l-au respectat și l-au apreciat, unii chiar l-au venerat, pentru activitatea și realizările lui excepționale, pentru rolul hotărâtor pe care l-a jucat în societatea românească aproape jumătate de secol.

În 1887, scriindu-i lui Bianu din Roma, Nicolae Densușianu exclama cu emoție, impresionat de faptele și caracterul lui D.A. Sturdza: „Ce fericire pentru noi și pentru binele țării este bărbatul acesta înțelept, omul acesta de aur pe care nu-l putem de ajuns prețui”⁵⁹.

Academia însăși îl elogia, în 1903, pentru munca depusă vreme de trei decenii în folosul instituției, pentru generoasele sale daruri, pentru studiile și publicațiile sale:

„ ... totdeauna ai fost și ești, în sânul acestei instituțiuni, cel mai activ, cel mai zelos, pentru crescerea și îmbogățirea ei morală și materială.

Colecțiunile pentru studiul istoriei și al limbii române, de cărți, de manuscrise, documente, monete, se datorează în cea mai mare parte darurilor bogate și stăruințelor Domniei Tale; publicațiunile mari istorice au fost făcute prin îngrijirile și munca Domniei Tale. Viața Domniei tale, de 32 de ani încoace, este atât de strâns legată de activitatea Academiei Române, încât una fără alta nu se poate înțelege”⁶⁰.

⁵⁷ BAR, Fondul de corespondență I. Bianu, S1 (211)/CMIX, c. inv. 60522 ; *Scrisori către Ioan Bianu*, vol. V, p. 113.

⁵⁸ Al. Odobescu, *Cuvântare asupra modului cum domnul Dimitrie Sturdza își îndeplinește sarcina de Secretar general al Academiei Române*, 1888, p. 4.

⁵⁹ BAR, Fondul de corespondență I. Bianu, S9 (14)/CDXCVII, c. inv. 56173; *Scrisori către Ioan Bianu*, vol. I, p. 418.

⁶⁰ *Dimitrie A. Sturdza. Serbare la împlinirea vârstei de 70 de ani. 25 februarie 1903*, București, Inst. de Arte Grafice “Carol Göbl”, 1903, p. 7-8.

Semnau, printre alții, P. S. Aurelian, Ion Kalinderu, I. C. Negruzzi, A. Saligny, P. Poni, V. Babeș, Gr. G. Tocilescu, dr. I. Felix, Titu Maiorescu, Ioan Bianu.

La aceeași aniversare, Carol I, regele pe care Sturdza l-a considerat un model, slujindu-l cu total devotament, își exprima într-o scrisoare aprecierea, evidențiind trăsăturile morale care i se păreau a-l defini în cea mai înaltă măsură:

„... ai dat o strălucită pildă de neclintită încredere, de bărbătească voință și de o putere de muncă neasemănată. O isbândă deplină a încununat silințele tale; iar România recunoscătoare nu va uita niciodată pe vrednicul patriot, care a știut a învinge toate greutățile, spre a înlătura primejdia ce o amenința”⁶¹.

Un alt portret elogiativ i s-a dedicat în 1907, în preambulul unui volum care include primele două scrieri ale lui Sturdza, un apel pentru un concurs literar (1850) și o prezentare a Moldovei (1854), cu numeroase date referitoare la geografia, economia și populația provinciei, demonstrând înclinația către studiul științific obiectiv, către exactitatea și bogăția informației. Prefața prezintă succint, dar într-un stil omagial, întregul parcurs al activităților desfășurate în multiple domenii și fixează astfel figura acestui „român întreg”:

„Credința în Dumnezeu, încrederea în virtuțile neamului nostru și în viitorul lui, adâncă iubire de poporul românesc, înalta înțelegere a datoriei ca om și ca român – datorii sub cari dispare cu totul individualitatea omului cu poftele și slăbiciunile sale – sunt trăsăturile principale ale acestui caracter de oțel ...”⁶²

Sturdza a crezut sincer și cu tărie în deviza liberală „Prin noi înșine” și și-a manifestat convingerea că România se poate afirma prin capacitățile și valorile proprii. „Nu vom deveni numai un bulevard în contra unei puteri: vom fi un centru de civilizațiune în Europa răsăriteană și cuvântul românesc va fi ascultat și respectat.”⁶³, spunea în 1883.

Aceeași înflăcărare, cu accente naționaliste, îl anima chiar și pentru motive mărunte, neîntemeiate, dar care, după opinia sa, puteau pune într-o poziție inferioară națiunea română. Într-o scrisoare din 1895, critica vehement, poate exagerat și subiectiv, lucrarea lui George Bengescu, *Bibliographie franco-roumaine du XIXe siècle*, considerând-o un demers defăimător la adresa culturii române și a generației pașoptiste:

„Cartea e utilă, nu e vorba, dar am multe, foarte multe de zis. Mai întâi să facă un român o bibliografie, ca să dovedească influința franceză la români! Acest lucru mi se pare prea dosnic. Bibliografia românească, făcută de un român, nu poate avea în vedere decât punctul de privire românesc, ca să faciliteze românilor și, firește, în al doilea loc tuturor filoromânilor, aflarea cărților necesare pentru cunoștința românilor. Dar să scriem cărți și să facem o bibliografie ca să dovedim că din nemernicia noastră alții ne-au scos la neam: aceasta nu o pot înghiți, fiindcă nu e adevărat. M-am indignat însă de modul cum trătează pe Bibescu și cum trătează pe revoluționarii din 1848. Cu asemenea opinii și convicțiuni spălăcite nu să regenerează o națiune și nu să rădică o țară”⁶⁴.

⁶¹ *Ibidem*, p. 5.

⁶² *Un roman întreg. Dimitrie A. Sturdza. Idei, simțeminte, lucrări din anii 1850 și 1854 amintite la 25 februarie 1907 când împlinește vârsta de 74 ani*, [București, 1907], p. XIV.

⁶³ BAR, Fondul de corespondență D.A. Sturdza, S 5/CMX₂, c. inv. 174143.

⁶⁴ Idem, Fondul de corespondență I. Bianu, S 1(58)/CMIX, c. inv. 60371; *Scrisori către Ioan Bianu*, vol. V, p. 50.

La două decenii de la moarte, strădania și împlinirile lui D.A. Sturdza au fost evocate cu admirație și pioșenie, în câteva cuvântări rostite de personalități ale momentului. Este de notat că niciuna dintre acestea nu uită să amintească implicarea lui Sturdza în fondarea și dezvoltarea Academiei Române. I. G. Duca l-a văzut ca pe „un om care cu o muncă de mucenic și cu dezinteresare de apostol a închinat toată viața lui patriei sale; [...] a cinstit cultura românească nu numai prin întinsele sale cunoștinți în atâtea domenii ale gândirii și ale cercetărilor omenești, dar și prin organizarea temeinică ce a știut să dea Academiei Române ...”⁶⁵

Pentru Const. I. C. Brătianu,

„El era omul principiilor, dintre care primul era că fiecare cetățean trebuie să fie un servitor credincios al Statului și că trebuie să sacrifice orice interes personal, interesului public; și el cel dintâi în timp de 60 de ani a dat exemplul unei vieți de sacrificiu pentru binele obștesc.”; vorbitorul îndemna totodată să nu fie uitată „munca și rolul său la Academia Română al cărei stâlp a fost cât a trăit”⁶⁶.

N. N. Filodor a insistat și mai mult asupra acestui aspect al activității academicianului, reținând în primul rând contribuția la constituirea impresionantei avuții a cărei deținătoare devenise Academia și prin eforturile continue ale lui D.A. Sturdza:

„O dare de seamă asupra activității lui Dimitrie A. Sturdza fără a menționa și colaborarea sa la Academia Română ar fi necompletă. Ca secretar general al acestui înalt Așezământ cultural, a fost ceea ce francezul numește: «la cheville ouvrière» a prosperității și propășirii lui. Cât n-a lucrat Dimitrie A. Sturdza la adunarea comorilor ce posedă acum Academia și la bunul mers al instituțiilor ce depind de ea! În străinătate când era, cumpăra pentru ea cărți cu banii săi și căuta la anticari monede vechi și gravuri relative la istoria noastră”⁶⁷.

Doctorul I. Cantacuzino găsește pentru definirea destinului lui Sturdza formula cea mai sintetică și poate, cea mai adecvată: „un benedictin atras, fără voia lui, în vârtejul vieții publice”. Acest om a făcut parte dintre acele „individualități superioare și pline de însuflețire pe care le-a propus la noi admirabila generație de la 1848”, uimitor prin „puterea de uitare de sine, nemărginita sa facultate de devotament”, „munca metodică, neîntreruptă, începută zilnic la răsăritul soarelui și continuată până târziu noaptea, [...] legea fundamentală a vieții sale”⁶⁸.

Citite acum, într-un timp al devalorizării și al relativizării, al scepticismelor și decepției, aceste mărturisiri și discursuri par a fi numai o retorică desuetă, lipsită de credibilitate. Diatriba eminesciană răsună imediat în minte: „Au de patrie, virtute nu vorbește liberalul?” Faptele și cifrele, prin care se exprimă obiectiv rezultatele acestor întreprinderi, lasă însă în umbră erorile, neîmplinirile, ezitățile. Ele demonstrează convingător că primele decenii din istoria Academiei Române și a bibliotecii ei au fost influențate profund de activitatea și deciziile lui D.A. Sturdza. Alături de alte personalități ale veacului (Ion Ghica, Mihail Kogălniceanu, Ioan Bianu), el a creat fundamentele solide

⁶⁵ *In memoria lui Dimitrie A. Sturdza cu prilejul centenarului de la nașterea sa – 25 februarie 1933. Cuvântări rostite la Biblioteca Ion I. C. Brătianu, București, 1933, p. 5.*

⁶⁶ *Ibidem*, p. 8, 15.

⁶⁷ *Ibidem*, p. 19.

⁶⁸ *Ibidem*, p. 23-24.

ale instituției, contribuind decisiv la evoluția ei pe principii moderne, la îmbogățirea masivă a colecțiilor, la avântul vieții științifice. Exemplul său ca membru al Academiei și ca bărbat de stat, al cărui destin s-a aflat sub imperativul celor mai înalte idealuri, stabilește pentru Academia de azi repere și culmi greu de atins.

Luminița KÖVARI
Biblioteca Academiei Române
luminita.kovari@gmail.com